

Информационната грамотност в дигиталната ера – къде сме ние?

Анна Попова / aropova@lib.bg
ББИА

На 13 октомври 2015 г. ББИА проведе дългоочакван форум, посветен на информационната грамотност (ИГ) – задължително умение на гражданите на 21. век за тяхното обучение, личностно израстване, кариера и благополучие.

Макар че сме посвещавали на тази тема годишна конференция на ББИА (2007 г.) и отделни панели на други форуми, гилдията отдавна чувстваше необходимост от по-задълбочена дискусия и по-тесен обмен между библиотечните специалисти. В общуването с партньорски организации и административни структури често срещаме този термин, изпълнен с различни значения. Най-често информационната грамотност се свежда до компютърна грамотност, без да се има предвид знанието за източниците на информация, стратегиите и техниките за издирване, както и критичния анализ на получената информация. В широкия спектър от умения на гражданите на 21. век, заложен в стратегическите документи на ЕС, трябваше да открием къде е мястото на информационната грамотност.

За това целта на форума беше да актуализираме знанията си за същността на понятието „информационната грамотност“; да проследим еволюцията му в по-разширеното „информационна и медийна грамотност“; да уеднаквим разбирането си за обхвата и съдържанието му; да обменим добри практики, да идентифицираме проблемите и да решим какви са следващите ни стъпки за развитие на обучението по информационна грамотност в библиотеките.

Кръглата маса неслучайно се организира през октомври. По това време се проведе и Третата европейска конференция по информационна грамотност (19 – 22 октомври 2015). В САЩ октомври е обявен за месец на информационната грамотност лично от президент Барак Обама (2009).

Форумът бе организиран в три панела: 1. Университетски библиотеки; 2. Обществени и училищни библиотеки; 3. Дискусия и обобщение.

Основният доклад „Развитие на концепцията за информационна грамотност през 21. век“ бе изнесен от доц. д-р Елица Лозанова-Белчева, преподавател в СУ „Св. Климент Охридски“ и учител по информационна грамотност в програмата за повишаване на квалификацията на ББИА. Присъстващите можаха да проследят как възниква и еволюира понятието информационна грамотност в средите на библиотечните и информационните специалисти, от една страна, а от друга – как с бързия напредък на технологиите расте ролята на информационната

и медийната грамотност за образованието и просперитета на гражданите, превръщайки се в една от най-важните компетенции на 21. век.

Експерименти и постижения в университетските библиотеки

Университетските библиотеки бяха първите, които преди повече от 10 години въведоха информационната грамотност в обучението на потребителите. Представените добри практики от пет университетски библиотеки демонстрираха широкия спектър от форми на обучение: традиционни първи обиколки в библиотеката в самото начало на следването, обучения по дисциплини и индивидуални инструкции, отворени семинари за самостоятелно развитие на информационната грамотност на студентите съобразно техните специфични потребности, инструкции в клас (тематични семинари с упражнения съвместно с преподаватели), групово обучение в библиотеката, самостоятелно обучение чрез онлайн видео самоучители. Библиотека Паница (АУБГ) използва комбинация от традиционно и онлайн обучение (Blended learning), съчетаваща традиционното обучение на живо в учебен час и онлайн уроците. Онлайн обучението е подпомогнато от готова платформа – ResearchReady, закупена от университета. Тя съдържа разработени уроци за търсене на информация, свързана с тематичния обхват на учебните дисциплини, предлагани в АУБ.

Гергана Мартинова от Библиотеката на НБУ представи успешен експеримент да се поднесат знания и формират умения чрез игра („гемификация“) с помощта на мобилните устройства. Да разработиш като игра издирване на източници по темата „финансово право“ е истинско предизвикателство. Оригиналният модел на играта, предоставен от университета „Сейнт Клауд“ в САЩ, е преведен и адаптиран за НБУ от екипа на библиотеката. Играта е построена върху класическия алгоритъм за търсене на информация от справочници, книги, периодични издания и др. Когато студентът може да учи по ненаатрапчив и забавен начин чрез мобилното си устройство в удобен за него момент, ефектът от наученото е по-силен.

Почти всички презентатори изтъкнаха важността на обратната връзка и оценката на резултатите. Безспорно библиотеките дават много, но дали

то винаги попада в целта, дали отговаря точно на това, от което имат нужда потребителите в момента? Ориентираността към потребителите означава в края на всяко обучение да знаем какво сме постигнали, ефективни ли са нашите методи, студентите ще продължават ли да търсят нашата услуга (тук отварям скоба, за да спомена един нов индикатор за резултатност, наречен „готовност за връщане на потребителите“.)³⁵

По време на презентациите и по-късно в дискусиата се изтъкна една основна необходимост – обучението е жизнено важно за справянето на студентите и трябва да бъде част от задължителните университетски програми. За съжаление, не срещаме разбираме сред университетските администрации и цялата академична общност. SWOT анализът на колежата Т. Карамалакова от УАСГ може да бъде отнесен и към други университети. Слабите страни включват: недостатъчно време за инструкции в рамките на отделни дисциплини; липса на възможност за интерактивно обучение, недостатъчна популярност на библиотечните програми. Информационната грамотност е част от обучението на докторантите, но нуждата да бъде вградена и в обучението на бакалаври и магистри не е почувствана остро, за да се вземат мерки на общоуниверситетско ниво. Това е типичната картина, но има и обещаващи изключения. Например през настоящата учебна година Американският университет в Благоевград предлага експериментален въвеждащ курс в следването, наречен „Common First-Year Experience“ (Въведение в академичното обучение за първокурсници). Курсът има за цел да осъществи прехода между средното и висшето образование и да помогне на студентите да се справят успешно със следването. В програмата на този курс, състоящ се от девет основни теми, повече от половината – пет – са теми, които обучават студентите по информационна грамотност:

Стъпки в процеса на проучване
Видове източници на информация
Оценка на уебсайтове
Цитирай правилно

– Да използваш бази данни е лесно

Те се преподават на студентите от библиотекаря специалист по информационна грамотност в библиотеката. Останалите теми в курса са: Умения за академичен успех, Развитие на критическо мислене – две части, Умения за презентирание. Оценка на резултатите от провеждането на експерименталния курс ще покаже дали той ще бъде въведен

като редовен курс в учебните програми на АУБГ. Надяваме се това да е успешна и устойчива практика, която да стимулира и други университети в България да въведат информационната грамотност в задължителните учебни програми – като самостоятелен курс или съществена част от по-общ курс.

Библиотечно-информационният комплекс на УАСГ също е постигнал голям успех в това отношение. Благодарение на систематичните усилия, комплексът има репутация на втори образователен център в университета. Колегата Татяна Карамалакова сподели, че обучението по информационна грамотност е вградено в учебния модул „Умения за учене и комуникации“ на специалността „Урбанизъм“, който носи 5 кредита. Добрите резултати са очевидни и ръководството на катедрата смята, че началното информационно образование трябва да е неотменима и задължителна част от учебната подготовка в първи курс.

Всяка иновация започва на едно определено място и ако има обективна необходимост, тя бързо се разраства. Реформата във висшето образование, начертана с национална стратегия, би трябвало да създаде тази обективна необходимост от задълбочено и самостоятелно издирване на информация по всяка дисциплина, нейното критическо осмисляне и ефективно използване за курсови, дипломни работи, проекти и решаване на проблеми. Наистина е крайно време това да се случи повсеместно в българското образование, за да може младежите да избират българските университети, които да ги подготвят за конкурентния и мобилен 21. век.

Може би най-добрият ни съюзник са младите хора – като тези 80% от студентите в УАСГ, които на въпроса „Смятате ли, че е необходимо и полезно включването на обучение по информационна грамотност в учебната програма?“ отговарят с „ДА“, а също и останалите 20%, които са съгласни това обучение да бъде факултативно. Тази информация ни дава идея да работим със студентските правителства, които от името на студентите да заявяват на университетските ръководства необходимостта от задължителна подготовка по ИГ.

Подготовката започва в училищната и обществената библиотека

През май 2015 г. в същата зала на Представителството на Европейската комисия в България проведохме Национална кръгла маса „Библиотеките в изпълнение на Стратегията за учене през целия живот“. На настоящия форум участниците от обществените и училищните библиотеки доказаха твърдението, че „информационната грамотност е в

³⁵ ISO 11620:2014 Information and documentation – Library performance indicators http://www.iso.org/iso/catalogue_detail.htm?csnumber=56755

сърцевината на ученето през целия живот“ („Александрийска декларация за информационна грамотност и учене през целия живот“, 2005 г.). В изказванията на колегите от университетските библиотеки прозвуча загрижеността за младите хора, които сядат на студентската скамейка, и които никога не са влизали в библиотека. Затова пионерските усилия и професионализма на представените библиотеки на втората сесия бяха посрещнати с респект. Показаното от училищните библиотекари ярко демонстрира какво загубиха училищата (повече от 2000), които закриха библиотеките си.

Общодостъпните ни библиотеки предлагат разнообразни форми за изграждане на информационна грамотност буквално от люлката до най-преклонна възраст за различни целеви групи, включващи деца със специални образователни потребности, деца от ромски произход, хора от третата възраст, клубове по интереси. За разлика от университетските библиотеки, обществените и училищните не предлагат специални програми, фокусирани само върху информационната грамотност. Много точно бе озаглавена презентацията на София Пейчева „Информационната грамотност в контекста на услугите, предлагани в РБ „Емануил Попдимитров“ – Кюстендил“, защото знания за източниците на информация и техниките за търсене се вграждат ненаатрапчиво във всички дейности, обучения и услуги. Традиционните библиотечно-библиографски знания са изпълнени с ново съдържание – търсене в електронни каталози, интернет, електронни упражнения. Обща черта за всички библиотеки е, че започват обученията на потребителите с начална компютърна грамотност, след което идват надграждащи уроци за начини за търсене на информация и критична оценка на източниците и данните. В презентацията на София Пейчева се открояха още няколко характеристики, типични за регионалните библиотеки. Първо, грижа за обучението на библиотекарите от цялата област, за да могат да предоставят качествени обучения на своите читатели. И второ, работа с широка партньорска мрежа от доброволци, неправителствени и публични организации, които подкрепят ученето през целия живот и в частност информационната грамотност.

Занимателното обучение приема най-творчески превъплъщения: ромските деца издирват информация за собствения си етнос (Кюстендил), децата в Пазарджик са въввлечени в образователно-състезателни игри като: „Сървайвър в библиотеката“, „Рали из страната „Библиотекария“. Придобиват умения как да открият свой имейл, попълват електронен читателски дневник в сайта „Аз детето“, получават информация за полезните сайтове и предупреждения за опасностите, които крие интернет.

Училищните библиотеки (НИГПТО „Михаил В. Ломоносов“ – София, ОУ „Марин Дринов“ – Панагюрище) изтъкнаха потребностите от умения на учениците, на които училищният библиотекар отговаря с индивидуални и групови инструкции: непълна или неточна формулировка на информационното запитване, липса на оценка за намерената информация – актуалност, достоверност, адекватност и пълнота спрямо поставената задача, липса на интерпретация на откритата информация, етичност при цитиране на източниците. Слава Цилкова от библиотеката на СОУ „Иван Вазов“ – Сопот представи калейдоскоп от събития с учениците, с помощта на които системно изгражда умения за търсене и използване на информация.

Обобщение на дискусиите

Резултати от кръглата маса по информационна грамотност:

1. Внесена е яснота в терминологията, представени са дефиниции и основни международни документи, които очертават полето на информационната грамотност.
2. Представен и обобщен е опитът на българските библиотеки – водещият опит на университетските и успешните усилия на училищните и обществените библиотеки – регионални и читалищни.
3. Очертани са насоките за бъдещи дейности и услуги на библиотеките в планирането и подготовката на услуги за обучение на потребителите по информационна грамотност.
4. Има създадена среда за обмен на добри практики, изявено желание за сътрудничество, за обмен на методики на обучение и яснота относно необходимия диференциран подход към специфичните читателски публики.
5. Форумът се обедини около предложението да бъде изготвено становище на ББИА относно актуалността, нуждата и ролята на библиотеките в обучението по информационна грамотност с адресат ректорите на университетите и Дирекция „Образователни програми и образователно съдържание“ на МОН.

За оперативна комуникация на професионалната общност по проблемите и ефективна работа на асоциацията в направлението, след заключителната дискусия и изчерпването на програмата на кръглата маса, участниците създадоха тематична секция по информационна грамотност към ББИА. За председател бе избрана доц. д-р Елица Лозанова-Белчева и за секретар – Емил Демирев от РБ „П. Славейков“ Варна.

Ключови думи: ББИА, информационна грамотност, ББИА, форуми